

Seyda, Bronisław

Historycy medycyny i nauczanie historii medycyny w Jugosławii

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 14/2, 309-315

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bronisław Seyda

HISTORYCY MEDYCYNY I NAUCZANIE HISTORII MEDYCYNY W JUGOSŁAWII

Nauczanie historii medycyny w Jugosławii nie mogło oczywiście istnieć przed założeniem wydziałów lekarskich na uniwersytetach: w Zagrzebiu w 1917 r. oraz w Belgradzie w 1918 r. Niemniej badania naukowe w zakresie dziejów medycyny na ziemiach Jugosławii miały początek wcześniejszy, na przełomie ubiegłego i początku obecnego stulecia. Zamiłowania zaś historycznomedyczne mają tu jeszcze dłuższą tradycję, i to znacznie dawniejszą.

W pierwszej połowie XVI w. chorwacki profesor języków klasycznych w Tybindze, Maciej Grbac (Mathias Garbicius Illyricus), wygłosił obszerną i wnikliwą apologię życia, idei i działalności Hipokratesa oraz przemowę o przysiędze hipokratesowej. Wobec wielkiego zainteresowania, jakie wzbudziły mowy Grbaca, zostały one ogłoszone drukiem (*Oratio de vita, moribus, doctrina et professione Hippocratis illius Coi, medicinae parentis et architecti. Adiecta est Lex Hippocratis [...] cum interpretatione et scholio brevi.* Tübingen 1544).

W trzysta lat później „ojcu i budowniczemu medycyny” dużą pracę (*Hippocrates: homo, philosophus, medicus.* Padova 1870) poświęcił naczelnik administracji zdrowotnej Księstwa Serbii, Emeryk Lindenmayr (1806—1883). Obok niego warto wymienić dwóch autorów publikujących, również w Padwie, dysertacje z zakresu historii medycyny: Ivana Kubica z Istrii (1830) oraz Józefa Omaszica (1860).

Za pierwszą pracę historycznomedyczną w języku narodowym (serbochorwackim) uchodzi powszechnie artykuł pisarza Ante Kuzmanica (1807—1879) o dżumie w Splicie w 1348 r. (*Splitska kuga g. 1348*), ogłoszony w czasopiśmie „Zora Dalmatinska” w 1844 r. Epidemie, które od dawien dawna nękały ziemie Jugosławii, zwłaszcza — dżumy, interesowały tu zawsze historyków i lekarzy, toteż nic dziwnego, że dzieje ich przebiegu i walki z nimi były tematem wielu prac, ukazujących się coraz częściej w połowie ubiegłego stulecia; jako autor wyróżnił się przede wszystkim Antun Frarij (1780—1865). W drugiej połowie XIX w. historię medycyny uprawiać zaczął w szczególności znakomity pisarz, mąż stanu i chirurg Vladan Dziordziewic (1844—1930), wydając liczne dzieła traktujące zarówno o naukach lekarskich, jak o wojskowej i cywilnej służbie zdrowia w Serbii.

W najwcześniejszym okresie jugosłowiańskiej historiografii medycyny napotyka się przeważnie badaczy i uczonych nie mających wykształcenia lekarskiego, jak np.: filolog Vatroslav Jagic (1838—1923), archiwista Josip Gelcich (1848—1925), historyk Peter Radics (1836—1912) etnolog Tihomir Dziordziewic (1868—1944), archeolog Frane Bulic (1846—1934) czy wybitnie zasłużony autor — kanonik z Zagrzebia Janko Barle (1869—1941).

Spośród lekarzy, którzy na przełomie wieków XIX i XX prowadzili badania historycznomedyczne, należy wymienić: Nikola Gržetica (1850—1909), lekarza i archeologa Bernarda Schiavuzziego (1850—1929), chirurga Vojislava Subbotica (1859—1923) oraz Nikola Selaka (1862—1891). Na wspomnienie zasługują również dwaj lekarze cudzoziemcy: Polak Leopold Glück (1854—1907), wychowanek Uniwersytetu Jagiellońskiego, interesujący się dziejami medycyny w Bośni, oraz Czech Oskar Hovorka (1866—1930), działający w Dalmacji.

Prawie wszyscy wymienieni dotychczas autorzy parali się historią medycyny nie zawodowo, lecz raczej z zamiłowania, toteż ich prace nosiły — niezależnie od wysokiego niekiedy poziomu — piętno amatorstwa. Różni się natomiast znacznie tak pod względem syntetycznego charakteru, jak szerokiego zasięgu i metodologii badań działalność naukowa dwóch uczonych, których można uznać za właściwych twórców historiografii medycyny narodów południowo-słowiańskich.

Jednym z nich jest Lujo Thaller (1891—1949), pierwszy wykładowca (od 1927 r.) i kierownik katedry historii medycyny w Jugosławii. Już jako młody lekarz internista, ogłosił on w latach 1926/27 monografię historii medycyny w Chorwacji i Słowenii w latach 1770—1850. Od tego czasu opublikował wiele innych prac, brał czynny udział w międzynarodowych kongresach historii medycyny, a szczyt swojej działalności osiągnął w 1938 r., gdy stał się jednym z inicjatorów i organizatorów Sekcji Historii Medycyny przy Stowarzyszeniu Lekarzy Chorwacji. Pod jego przewodnictwem odbył się w Zagrzebiu i Belgradzie IX Międzynarodowy Kongres Historii Medycyny. Thaller był nie tylko autorem cennych publikacji, lecz również wychowawcą wielu współczesnych historyków medycyny w Jugosławii.

Drugim twórcą jugosłowiańskiej historii medycyny jest Risto Jeremic (1869—1952), chirurg i uczonego, autor pierwszego wyczerpującego opisu dziejów medycyny Jugosławii do końca XIX w., wydanego w 1935 r. Poza opublikowaniem wielu monografii naukowych i bibliografii z zakresu historii medycyny, założył on w 1938 r. — przy Centralnym Instytucie Higieny w Belgradzie — Muzeum Historii Medycyny; Muzeum uległo niestety całkowitemu zniszczeniu podczas bombardowania miasta w 1941 r.

Thaller i Jeremic zgrupowali wokół siebie licznych badaczy i miłośników historii medycyny, którzy przyczynili się do rozwoju i wzbogacenia zarówno regionalnych i narodowych, jak i powszechnych dziejów medycyny. W żywych ośrodkach pracy w zakresie historii medycyny wyróżnili się przede wszystkim tacy lekarze, jak: Vladimir Stanojevic, Grga Bogic, Lazar Stanojevic, Vojislav Mihailovic, Ljubisza Arsenovic w Belgradzie; Ivan Pintar i Mirko Karlin w Lublanie; Drago Muszic w Novim Sadzie; Vjatoslav Kuszan w Sarajewie; Drago Chloupek w Varażdinie i wielu innych, o których będzie jeszcze mowa.

W Jugosławii istnieje obecnie 8 uniwersyteckich wydziałów lekarskich w Belgradzie, Zagrzebiu, Lublanie, Sarajewie, Skopje, Rijece, Novim Sadzie i Niszu. Wykłady historii medycyny odbywają się na 5 z nich, i to nie zawsze są obowiązkowe, choć plan działalności dydaktycznej wydziałów lekarskich wszędzie przewiduje obowiązkowe nauczanie tego przedmiotu. Na paru jednak uniwersytetach nie można obsadzić stanowisk wykładowców — pomimo rozpisania konkursów — wskutek braku odpowiednich kandydatów.

Nauczanie historii medycyny zostało zapoczątkowane w Zagrzebiu, gdzie — jak wspomniano — zainicjował je w 1927 r. Lujo Thaller. Wykład nie był wówczas obowiązkowy, ale Thaller przyciągał licznych słuchaczy. Po II wojnie światowej na Wydziale Lekarskim w Zagrzebiu obowiązywały wykłady noszące nazwy: *Wstęp do medycyny* oraz *Historia medycyny*.

Pierwszy przedmiot powierzono profesorowi higieny i medycyny społecznej Andrejowi Sztamparowi (1888—1958), który nadał mu swoisty charakter, o czym świadczy nadany przez Sztampara nowy tytuł wykładu: *O lekarzu i jego roli w społeczeństwie*. Od 1954 r. *Wstęp do medycyny* powierzono świeżo habilitowanemu Mirko Grmekowi. Jego wykład, całkowicie odpowiadający propedeutyce medycyny, odbywał się na I roku studiów przez jeden semestr po jednej godzinie tygodniowo.

Wykład historii medycyny po Thallerze przejął od 1948 r. Lavoslav Glesinger (ur. w 1901 r.), neuropsychiatra, który habilitował się z historii medycyny w 1956 r. Wykład ten od 1950 r. jest na Wydziale Lekarskim w Zagrzebiu obowiązkowy, odbywa się na V semestrze po dwie godziny tygodniowo, przy czym konieczne zdanie kolokwium warunkuje zaliczenie wysłuchania wykładu. Przygotowaniu się do kolokwium służą studentom podręczniki historii medycyny, głównie Thallera *Od czarownika i maga do nowoczesnego lekarza* z 1938 r. oraz Glesingera *Medycyna przez wieki* z 1954 r. Ponadto Glesinger prowadzi nieobowiązkowe wykłady z wybranych zagadnień z dziejów medycyny Chorwacji.

Z Zakładu Historii Medycyny Wydziału Lekarskiego w Zagrzebiu, kierowanego przez Glesingera, wyszło wiele publikacji dotyczących dziejów medycyny powszechnej i narodowej. W 1959 r. Zakład został wydzielony z uniwersytetu i przyłączony do nowo założonego — z siedzibą w Zagrzebiu — Oddziału Historii Medycyny Instytutu Historii Nauk Przyrodniczych, Matematycznych i Lekarskich przy Jugosłowiańskiej Akademii Nauk i Sztuk; profesorami historii medycyny zostali wówczas mianowani: Grmek etatowym, Glesinger tytułarnym.

Na Wydziale Lekarskim w Lublanie rozpoczął wykłady historii medycyny w 1935 r. Ivan Pintar (ur. w 1888 r.), od 1919 r. docent — pierwszy w Jugosławii habilitowany w zakresie historii medycyny. Początkowo wykłady odbywały się na I i II semestrze, później jednak na V i VI, a przedmiot był obowiązkowy. Gdy okazało się, że studenci I roku studiów mają zbyt mało wiadomości, by należycie korzystać z wykładów historii medycyny, wprowadzono na I semestrze *Wstęp do studiów lekarskich* i wykład ten powierzono ftyzjatrze Robertowi Neubauerowi (ur. w 1895 r.). Zakład Historii Medycyny w Lublanie, kierowany przez Pintara, ze zbiorami muzealnymi i archiwalnymi oraz biblioteką — stał się znanym ośrodkiem prac i badań historycznomedycznych nie tylko w skali Słowenii, ale też całej Jugosławii. Liczne prace z dziejów medycyny Słowenii i innych krajów Jugosławii, obok Pintara, ogłosili: Drago Muszic (ur. w 1899 r.), Mirko Karlin (ur. w 1900 r.) oraz Ivan Logar (ur. w 1905 r.). Od 1963 r., po przejściu Pintara na emeryturę, wykłady historii medycyny zostały w Lublanie przerwane z powodu braku następców.

Nauczanie historii medycyny w stolicy Jugosławii napotykało pewne trudności. Przez krótki okres przed II wojną światową wykładowcą historii medycyny na tutejszym Wydziale Lekarskim był Stefan Ivanič (1884—1948), dyrektor Centralnego Instytutu Higieny, oraz Jovan Mijuszković, chirurg i polityk (skazany przez sąd na śmierć, został stracony

w 1945 r.). W 1948 r., według planu nauczania, na II semestrze odbywać się miał wykład *Wstęp do medycyny z historią medycyny*. Na krótko wykładownicą została Vladimir Stanojevic, ale gdy kandydatura jego nie została zatwierdzona przez władzę zwierzchnię, zaniechano wykładów. Po kilkuletniej przerwie wykład *Wstępu do medycyny* na I semestrze podjął profesor bakteriologii Aleksander Dziordzewic (ur. w 1893 r.), a wykład historii medycyny — Zdenko Levental (ur. w 1914 r.), autor prac historycznych o wojskowej służbie zdrowia, o tematyce medycznej w sztuce średniowiecznej, o gruźlicy i in. Historia medycyny na Wydziale Lekarskim w Belgradzie jest jednak przedmiotem nieobowiązkowym, wykładanym przez jeden semestr na III roku studiów po dwie godziny tygodniowo.

Przy okazji godzi się wspomnieć o Wojskowej Akademii Medycznej w Belgradzie, w której istnieje specjalny Oddział Historii Medycyny Wojskowej z archiwum i Muzeum Wojskowej Służby Zdrowia Wojny Wyzwoleńczej Narodów Jugosławii. Założył je i prowadził Boris Roic; obecnie kierownikiem Oddziału jest Peter Czakuljevic.

W Sarajewie, po utworzeniu Wydziału Lekarskiego na uniwersytecie w 1947 r., nie było wykładowców przedmiotów propedeutyki lekarskiej i historii medycyny, przewidzianych w planie nauczania. Dopiero od 1957 r. na I roku studiów lekarskich rozpoczął wykład *Wstępu do medycyny* profesor higieny Grujica Zarkovic (ur. w 1915 r.). W ramach tego wykładu zaznajamia on również słuchaczy pokrótce z dziejami poszczególnych specjalności. W ostatnich latach na III roku studiów wykład historii medycyny zaczął prowadzić Vladimir Stanojevic, autor jedyne go podręcznika historii medycyny w języku serbskim.

W latach 1949—1956 wykładał propedeutykę medycyny oraz historię medycyny na Wydziale Lekarskim w Skopje Boris Spirov. Oba przedmioty były nieobowiązkowe, wykłady odbywały się okresowo, a po przejściu Spirova na emeryturę przedmioty figurują jedynie w planie studiów uczelni. Studia lekarskie w Rijece odbywają się według programu nauczania Wydziału Lekarskiego w Zagrzebiu; od 1958 r. zarówno propedeutykę, jak historię medycyny wykładał Hrvoje Tartalja (ur. w 1907 r.), od 1958 r. zaś Zdenko Levental (dojeżdżający z Belgradu). Na Wydziale Lekarskim uniwersytetu w Novim Sadzie od 1962 r. nieobowiązkowe wykłady historii medycyny na V semestrze prowadzi Ugljesza Krstic. Na uniwersytecie w Niszu nie ma wykładów historii medycyny z powodu braku wykładowcy.

Obecnie przytoczymy nieco informacji o pozauniwersyteckich ośrodkach pracy nad historią medycyny w Jugosławii. Dyrekcję wspomnianego już Instytutu Historii Nauk Przyrodniczych, Matematycznych i Lekarskich w Zagrzebiu objął w 1959 r. Mirko Grmek, a po jego przeniesieniu się na stałe do Paryża — Hrvoje Tartalja, habilitowany w zakresie historii farmacji autor licznych dzieł na ten temat. Poprzednio był on kierownikiem Oddziału Historii Nauk Farmaceutycznych i Chemicznych Instytutu, podczas gdy na czele Oddziału Historii Medycyny stoi, jak pamiętamy, Lavoslav Glesinger. Instytut rozwinął szeroką działalność naukową i wydawniczą, kładąc szczególny nacisk na poznanie i opracowanie dzieł medycyny narodów południowo-słowiańskich, przede wszystkim Chorwacji. M.in. utworzono muzeum, założono kartotekę wszystkich dzieł historycznomedycznych opublikowanych w Jugosławii lub odnoszących się do niej, katalog starodruków i rękopisów medycznych; wiele prac

poświęcono przyrodoznawstwu i medycynie średniowiecza, historii gerontologii i medycyny pracy oraz biografiom takich znakomitości, jak Baglivi, Santorio, Plenczicz i in., związanych z ziemią chorwacką.

W 1955 r. w Belgradzie powstała Sekcja Historii Medycyny, Weterynarii i Farmacji Serbskiej Akademii Nauk. Pierwszym przewodniczącym Sekcji został kierownik kliniki chorób wewnętrznych Lazar Stanojevic, zasłużony autor prac z dziejów medycyny w Serbii.

Trzy republikańskie towarzystwa lekarskie mają również oddziały historycznomedyczne. Najdawniej istnieje Sekcja Historii Medycyny Związku Lekarzy Chorwacji, założona w 1938 r. w Zagrzebiu. Przewodniczył jej do swej śmierci Lujko Thaller, po nim zaś przewodniczącymi byli kolejno: Jurij Körbler (ur. w 1900 r.), historyk onkologii i radiologii; ftyzjatra Stanko Dujmuszic (1904—1960), który wydał i skomentował teksty wielu znakomitych lekarzy; stomatolog Juraj Kallay (ur. w 1901 r.), poświęcający się badaniom paleodontologicznym; profesor mikrobiologii Kruna Tomic-Karovic (ur. w 1906 r.), autor prac z dziejów dawnej kultury, medycyny odrodzenia, historii epidemiologii i bakteriologii. Prace członków Sekcji ukazują się w czasopiśmie „Lijeczniczki Vjesnik”, a z okazji 80-lecia Związku ukazała się obszerna księga pamiątkowa *Z przeszłości medycyny w Chorwacji*.

Przy Serbskim Towarzystwie Lekarskim w Belgradzie istnieje od 1950 r. Sekcja Historii Medycyny i Farmacji, której przewodniczącym jest Vladimir Stanojevic. Prace członków Sekcji ukazują się w licznych czasopismach, jak: „Srpski Archiv”, „Medicinski Glasnik”, „Narodno Zdravlje”, „Medicinski Pregled”. Sekcja stworzyła w 1955 r. Muzeum Serbskiej Medycyny. W Sarajewie, stolicy Bośni i Hercegowiny, powstała Sekcja Historii Medycyny, której przewodniczącym został Michailo F. Protic, zajmujący się dziejami chirurgii w Bośni i Czarnogórze.

Warto nadmienić, że w Jugosławii, obok licznych prac historycznomedycznych, ukazało się bardzo wiele publikacji z historii farmacji i weterynarii. Najbardziej znanymi autorami są tu: Vladoje Jugovic, Franc Minarik, Andrij Mirkovic, Kosta Nikolic, Hrvoje Tartalja, Vinko Velnic.

Pierwszy zjazd jugosłowiańskich historyków medycyny, farmacji i weterynarii odbył się w październiku 1954 r. w Zagrzebiu, a po roku drugi zjazd w Belgradzie ukonstytuował Jugosłowiańskie Towarzystwo Historii Medycyny, Farmacji i Weterynarii. Pierwszym przewodniczącym Towarzystwa został Vladimir Stanojevic; siedzibą zarządu jest Belgrad. Z początkiem lat sześćdziesiątych zapoczątkowano wydawanie organu Towarzystwa, ukazującego się dwa razy w roku: „Acta Historica Medicinae, Pharmaciae, Veterinae”. Obecnie Towarzystwo zrzesza ponad 160 historyków medycyny, farmacji i weterynarii.

ИСТОРИКИ МЕДИЦИНЫ И ПРЕПОДАВАНИЕ ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ В ЮГОСЛАВИИ

Работа посвящена развитию научных исследований в области истории медицины, а также вопросам преподавания этого предмета в университетских медицинских факультетах в Югославии.

Интерес к истории медицины на югославских землях имеет гораздо больше традиций, чем преподавание этой дисциплины в вузах, которое стало возможным после открытия медицинских факультетов в Загребе (1917) и Белграде (1918).

Хотя самым древним историко-медицинским трудом в Югославии считается изданная в 1544 году хорватским ученым Матвеем Грбачем торжественная речь, посвященная жизни и научному творчеству Гипократа, собственно работы по этой отрасли науки стали появляться с тридцатых годов прошлого столетия. Среди историков врачей того времени были также иностранцы, в том числе польский врач Леопольд Глюк, работавший на югославских землях.

Тематика первых историко-медицинских работ касалась преимущественно проблем эпидемий заразных болезней, свирепствовавших в городах Югославии, но тем не менее исследователи ставили на первый план изучение и популяризацию истории медицины в отдельных районах на территории нынешней Федеративной Республики.

Главными основателями специальностей и учебной дисциплины по истории медицины явились два югославских ученых: Луйо Таллер (1881—1945), первый преподаватель и заведующий кафедрой истории медицины в Югославии, профессор загребского университета и Ристо Еремич (1869—1952), белградский хирург и ученый, автор первого учебника по истории медицины в Югославии, изданного в 1935 году.

Проанализировав развитие исследовательской работы в области истории медицины, автор останавливается на вопросах преподавания этой дисциплины после второй мировой войны. Из существующих ныне 8 университетских медицинских факультетов (Белград, Загреб, Любляна, Сараево, Скопье, Рьека, Нови-Сад и Ниш) только пять факультетов имеет в своей учебной программе курс лекций по истории медицины. Однако согласно учебному плану, составленному для всех медицинских факультетов страны, история медицины вошла в список обязательных предметов III курса каждого факультета.

HISTORIANS OF MEDICINE AND THE TEACHING OF THE HISTORY OF MEDICINE IN YUGOSLAVIA

The subject of this paper is the evolution of the history of medicine in general, as well as the origin of this discipline of teaching at the medical faculties of Yugoslavia's universities.

Interest in the history of medicine in the lands of the to-day's Yugoslavia dates back much farther than the teaching of the history of medicine, which did not begin until medical faculties had been established, that is, in 1917 at Zagreb and in 1918 at Belgrade.

True enough, in Yugoslavia the oldest historical paper on medicine is considered to be an official speech by Maciej Grbac, a Croatian scientist, printed in 1544, dealing with life and writings of Hippocrates; however actual papers on this subject did not appear until the thirties of the past century. The authors of the majority of papers from this period were not only physicians, but writers, historians, archaeologists, philologists as well as statesmen. Even so, among the physicians there were also foreigners, as the Polish physician Leopold Glück who practiced medicine in Yugoslavia.

The subject-matter of the first papers on medical history referred mostly to epidemics of infectious diseases ravaging Yugoslavian towns at that time. However, the main interest was concentrated on recognizing and publishing the history of medicine as it came into existence in individual regions and in the countries which today constitute the Federal Yugoslavian Republic.

The actual and most prominent founders of the discipline of teaching the history of medicine are held to be: Professor Lujó Thaller (1881—1945), the first lecturer and head of the Chair of History of Medicine in Yugoslavia, and Risto Jeremicz (1869—1952), a surgeon and scientist living in Belgrade who wrote and published, in 1935, the first textbook on the history of Yugoslavian medicine.

After dwelling in a general way on the history of medicine, the present author discusses in detail the problems bound up with teaching this discipline in the period following the Second World War. Among the medical faculties existing at the 8 universities of Yugoslavia (Belgrade, Zabreb, Ljubljana, Sarajevo, Skopje, Novi Sad and Nish), lectures on the history of medicine are held, so far, at 5 faculties only. According, however, to the teaching programme prepared for all medical faculties of the country this subject is to be read at all of them as early as during the third term of medical studies.